KALEM SÛRESİ

Anlamı ve Önemi Üzerine Çok Yönlü Akademik Araştırma

Özet

Kalem Sûresi, Kur'an'ın vahiy sürecinin en erken dönemine ait olması bakımından İslâm düşüncesinin kuruluşunda özel bir yere sahiptir. Elli iki âyetten oluşan sûre, mushaf sıralamasında 68., geleneksel nüzûl sıralamasında ise 2. sıradadır. Mekke döneminde indiği konusunda genel olarak kabul bulunmakla birlikte, tam iniş zamanı konusunda farklı kronolojik yaklaşımlar vardır. Sûrenin başlangıcındaki "kalem" ve "yazılanlar" üzerine yemin, vahiy ile bilgi, yazı ve hakikat arasındaki ilişkiyi; Hz. Muhammed'in "yüce bir ahlâk" üzere oluşunun vurgulanması ise vahiy taşıyıcısının güvenilirliğini ve ahlâkî kişiliğini öne çıkarır.

Sûre yalnızca peygamberlik savunusu değildir. İnsan karakterinin oluşumu, servet ve güç karşısında ahlâkın korunması, nimet ile sorumluluk arasındaki ilişki, yoksulların hakkı, toplumsal bencillik, hesap günü, secde ve sabır gibi birbirini tamamlayan konuları bir bütün hâlinde işler.

Bu araştırmanın temel tezi şudur: **Kalem Sûresi, vahyin başlangıcındaki "bilgi" boyutunu "ahlâk" boyutuyla tamamlayan erken bir Kur'an metnidir.** Alak Sûresi "oku" emriyle bilgiye yönelişi açarken, Kalem Sûresi bilgi ve vahyin insan karakterinden bağımsız düşünülemeyeceğini ortaya koymaktadır.

---

1. Ön açıklama: Kalem Sûresi ne zaman ve nerede indi?

Kalem Sûresi'nin Kur'an tarihindeki yeri oldukça dikkat çekicidir.

Sûre:

- mushaf sırasına göre **68. sûredir**,
- **52 âyettir**,
- Mekke dönemine aittir,
- geleneksel nüzûl sıralamasında **2. sûredir**,
- Alak Sûresi'nden sonra,
- Müzzemmil Sûresi'nden önce değerlendirilir.

Diyanet'in Kur'an Yolu açıklamasında, sûrenin Alak'tan sonra, Müzzemmil'den önce Mekke'de indiği belirtilmektedir. 17-50. âyetlerin Medine'de indiğine ilişkin bir rivayet

bulunduğu, ancak üslup ve içerik bakımından bunların da Mekke dönemine ait olduğunun değerlendirildiği belirtilmektedir.

TDV İslâm Ansiklopedisi ise Kalem'i **Mekke döneminin başlarında inen sûrelerden biri** olarak nitelendirir. Sûrenin, Hz. Muhammed'e yönelik baskıların yoğunlaşmaya başladığı bir dönemin izlerini taşıdığı değerlendirilir.

Dolayısıyla tarih bakımından şu üç düzeyi birbirinden ayırmak gerekir:

Birinci düzey: Geleneksel Müslüman nüzûl sıralaması.

Bu sıralamaya göre:

Alak → Kalem → Müzzemmil

şeklinde bir sıra vardır.

İkinci düzey: Sûrenin Mekke döneminin erken safhasına ait olduğu.

Bu konuda klasik ve çağdaş araştırmalar arasında geniş bir uzlaşma vardır.

Üçüncü düzey: Kesin yıl ve gün.

Burada kesinlik yoktur. Vahyin başlangıcının milâdî 610 yılı civarında gerçekleştiği kabul edilirse Kalem'in de bu erken döneme ait olduğu söylenebilir; ancak "610 yılının şu ayında, şu gününde indi" biçiminde kesin bir tarih vermek akademik açıdan doğru değildir.

Nöldeke'nin kronolojik yaklaşımı ise Kalem'i geleneksel ikinci sıra kadar erken değil, Mekke döneminin ilk evresi içinde daha sonraki bir yere yerleştirir. Kur'an araştırmalarında Nöldeke çizgisini temel alan Corpus Coranicum da Kalem'i "Mekke I" grubunda değerlendirir.

Bu farklılık bize önemli bir bilimsel ilke öğretir:

Nüzûl sırası, mutlak tarih cetveli değildir; metinlerin birbirlerine göre erkenlik-geçlik ilişkisini göstermeye çalışan bir yeniden kurmadır.

Bu nedenle araştırmamızda geleneksel nüzûl sırasını esas alacak, fakat tarih konusunda farklı bilimsel yaklaşımları da göz önünde bulunduracağız.

---

2. Araştırmanın temel problemi

Kalem Sûresi'ni yalnızca "Peygamber'in güzel ahlâkını anlatan sûre" şeklinde okumak, sûrenin bütün yapısını açıklamak için yetersizdir.

Asıl problem daha geniştir:

İlk vahiy döneminde Kur'an, yeni bir inanç ve insan anlayışını nasıl kurmaya başlamıştır?

Kalem Sûresi bu soruya özellikle şu alanlarda cevap verir:

1. Bilgi
2. Yazı
3. Vahiy
4. Peygamberlik
5. Ahlâk
6. Hakikat
7. Toplumsal güç
8. Servet
9. Yoksulların hakkı
10. Sorumluluk
11. Hesap
12. Secde
13. Sabır
14. Hidayet
15. İnsan karakteri

Bu nedenle sûrenin merkezindeki kavram yalnızca “kalem” değildir.

Kalem → bilgi → vahiy → ahlâk → sorumluluk → toplum → hesap

şeklinde ilerleyen bir anlam zinciri vardır.

---

3. Sûrenin ana düşüncesi

Kalem Sûresi'nin bütününe bakıldığında üç büyük hareket görülür.

Birinci hareket: Peygamberin kimliği

1-16. âyetler.

Burada Hz. Muhammed'e yönelik “deli” suçlaması reddedilir ve onun ahlâkî niteliği ortaya konur.

İkinci hareket: Nimet ve sorumluluk

17-33. âyetler.

Bahçe sahipleri kıssası aracılığıyla servetin yalnızca sahip olunan bir mal değil, başkalarının hakkını da içeren bir sorumluluk olduğu gösterilir.

Üçüncü hareket: Hesap ve sabır

34-52. âyetler.

İnsan davranışlarının sonuçsuz kalmayacağı, Allah'ın huzurunda hesap verileceği ve Hz. Peygamber'in sabırlı olması gerektiği bildirilir.

Böylece sûrenin bütününü şöyle özetleyebiliriz:

Bilgi ahlâksız bırakılmaz; güç sorumluluksuz bırakılmaz; nimet paylaşım dışı bırakılmaz; davranış hesapsız bırakılmaz.

Bu, sûrenin ana düşünce örgüsünü oldukça iyi açıklayan bir çerçevedir.

---

4. Kalem Sûresi'nin anlam bilimi bakımından temel yapısı

Kalem Sûresi'nin ilk kelimesi “Nûn”dur:

ن

Ardından:

وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ

gelir.

Burada “kalem” ile “yazmak” aynı anlam alanında buluşturulmaktadır.

Kalem yalnızca fiziksel bir araç değildir.

Kur'an'ın ilk dönemindeki anlam dünyasında kalem:

bilginin kaydedilmesi, bilginin aktarılması ve insanın bilgiyi düzenlemesi

ile ilişkilendirilebilir.

Ancak burada önemli bir ayrım vardır.

“Kalem” kelimesinden hareketle “Kur'an'ın temel amacı modern eğitim sistemini kurmaktır” gibi bir sonuç çıkarılamaz. Böyle bir sonuç metnin kapsamını aşar.

Daha ölçülü sonuç şudur:

Sûrenin ilk âyetleri bilgi, yazı ve kayıt kavramlarını vahiy ve ahlâk tartışmasının içine yerleştirir.

Bu çok önemlidir. Çünkü Alak Sûresi'nin ilk âyetlerinde: “Oku” emri bulunurken,

Kalem Sûresi'nin başlangıcında: “Kalem” öne çıkarılır.

Dolayısıyla erken vahiy döneminde iki güçlü unsur yan yana gelir:

Okuma + yazma

Fakat Kalem Sûresi bunun üzerine üçüncü bir unsur ekler: **ahlâk.**

Bu üçlü, erken Kur'an düşüncesinin önemli bir yapısını ortaya çıkarır:

Bilgi → yazı → ahlâk

---

5. “Nûn”un anlam problemi

“Nûn” hakkında kesin bir anlam vermek mümkün değildir.

Klasik tefsirlerde farklı açıklamalar yapılmıştır.

Bazı yorumlarda:

- mürekkep kabı,
- balık,
- harf,
- özel bir ilahî işaret

gibi açıklamalar görülür.

Fahreddin er-Râzî'nin de çeşitli görüşleri aktardığı TDV maddesinde belirtilmektedir. Ancak burada önemli olan, “Nûn”un anlamının kesin olarak belirlenemediğini kabul etmektir.

Bu durum Kur'an'ın başlangıcındaki bazı harflerle ilgili genel tartışmanın bir parçasıdır.

Dolayısıyla akademik yaklaşım: “Nûn kesinlikle şudur.” demek yerine:

“Nûn'un anlamı konusunda klasik kaynaklarda farklı açıklamalar bulunmaktadır ve kesin anlamı konusunda görüş birliği yoktur.” demeyi gerektirir.

Bu yöntem bilimsel açıdan daha sağlamdır.

---

6. Kalem ve yazı üzerine yemin neden önemlidir?

Sûrenin başlangıcındaki yemin, sıradan bir anlatım değildir.

Kur'an'daki yeminlerin önemli işlevlerinden biri, ardından gelen hükmü kuvvetlendirmektir.

Burada yemin edilen şey: **kalem ve yazılanlardır.**

Hemen ardından: “Sen Rabbinin nimeti sayesinde deli değilsin.” anlamındaki hüküm gelir.

Böylece iki alan birbirine bağlanır: **Yazı ve bilgi alanı** ile **Peygamberin güvenilirliği alanı.**

Bunun anlamı şudur:

Hz. Muhammed'in getirdiği vahyin güvenilirliği tartışılırken cevap yalnızca “ben peygamberim” biçiminde kurulmamaktadır.

Cevap:

bilgi, yazı, vahiy, ahlâk ve hakikat

arasındaki ilişki üzerinden kurulmaktadır.

---

7. Örneğin; Dört farklı uzman bakışıyla ilk âyetler

İstediğiniz çoklu inceleme yöntemini burada uygulayabiliriz.

Birinci bakış: Tefsir âlimi

Bir tefsir âlimi açısından:

“Kalem ve yazılanlar üzerine yemin edilmesi, vahyin doğruluğunu ve Hz. Peygamber'in görevini güçlendiren bir giriş niteliğindedir.”

Bu okuma, klasik tefsir geleneğine uygundur.

İkinci bakış: Dil bilimci

Dil bilimci açısından: Kalem → yazmak → yazılanlar

aynı anlam alanında birbirini tamamlayan kelimelerdir.

Sûre daha ilk âyetlerde kendi anlam alanını kurmaktadır.

Üçüncü bakış: Bilgi tarihi araştırmacısı

Bilgi tarihi açısından: İlk vahiy döneminde "oku" ve "kalem" kavramlarının ortaya çıkması, vahyin yalnızca sözlü aktarım olarak değil, bilgi üretimi ve bilginin korunması bakımından da ele alınabileceğini gösterir.

Fakat bunun "modern bilim anlayışının doğrudan başlangıcı" olduğu söylenmemelidir.

Dördüncü bakış: Ahlâk araştırmacısı

Ahlâk araştırmacısı açısından:

Sûrenin kalem ve yazı ile başlayıp "yüce ahlâk" vurgusuna ulaşması son derece dikkat çekicidir.

Böylece:

bilgi → kişilik ilişkisi kurulmaktadır.

Döngüsel değerlendirme

Dört bakışı birlikte değerlendirdiğimizde en dengeli sonuç:

Kalem Sûresi'nde bilgi kendi başına yeterli görülmez; bilginin doğruluğu, taşıyıcısının ahlâkı ve insan davranışının sorumluluğu ile birlikte ele alınır.

Bu, sûrenin ilk bölümünün en güçlü ortak sonucudur.

---

8. "Sen yüce bir ahlâk üzeresin" âyeti

Sûrenin en tanınmış âyetlerinden biri 4. âyettir: **وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ**

Anlamı:

"Şüphesiz sen yüce bir ahlâk üzeresin."

Diyanet'in açıklaması da bu âyeti Hz. Muhammed'in yüksek ahlâkî niteliğinin vurgulanması bağlamında ele alır.

Fakat burada akademik açıdan çok önemli bir tartışma vardır.

2014 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan Suat Koca'nın çalışması, **"khuluq"** kelimesinin yalnızca "ahlâk" biçiminde anlaşılmasının yeniden değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çalışma, klasik ve dinî literatürde bu kelimenin

çoğunlukla Hz. Muhammed'in ahlâkî kişiliğiyle ilişkilendirildiğini, fakat kelimenin anlam alanının daha ayrıntılı incelenmesi gerektiğini ileri sürer.

Bu nedenle burada iki düzeyi ayırmak gerekir.

Geleneksel yorum

“Yüce ahlâk” → Hz. Muhammed'in üstün karakteri.

Dil bilimsel yaklaşım

“Khuluq” kelimesinin anlam alanı, karakter, yaratılış biçimi, davranış tarzı ve kişinin yerleşik özellikleri gibi daha geniş çağrışımlara sahip olabilir.

Bu iki yaklaşım birbirini zorunlu olarak dışlamaz.

Daha dengeli sonuç:

Âyet, Hz. Muhammed'in davranış biçiminin vahiy ile çelişmediğini; tersine vahyin ahlâkî temsilinde onun kişiliğinin temel bir örnek oluşturduğunu ifade etmektedir.

---

9. “Deli” suçlamasına verilen cevap

Kalem Sûresi'nin ilk bölümünde Hz. Muhammed'e yöneltilen temel suçlama “mecnun” yani akıl dışı davranan kişi olmasıdır.

Kur'an'ın cevabı son derece dikkat çekicidir.

Savunma:

“Sen deli değilsin.”

demekle bitmez.

Arkasından:

“Sen yüce bir ahlâk üzeresin.”

denir.

Burada çok güçlü bir düşünce kurulmaktadır:

Hakikatin taşıyıcısının güvenilirliği, yalnızca söylediği sözle değil, karakteriyle de ilişkilendirilir.

Bu, peygamberlik tartışmasının ahlâkî boyutudur.

10. İlâhî hitap sistemi

Kalem Sûresi'nde ilâhî hitap birkaç farklı biçimde kurulmuştur.

Birinci biçim: Doğrudan Peygamber'e hitap

“Sen...”

Bu hitap, Hz. Muhammed'i doğrudan muhatap alır.

İkinci biçim: Muhaliflere yönelik hitap

Onların davranışları ve sözleri teşhis edilir.

Üçüncü biçim: Genel insanlık hitabı

Hesap ve sorumluluk bağlamında daha genel bir insan modeli ortaya çıkar.

Dördüncü biçim: Kıssa yoluyla dolaylı hitap

Bahçe sahipleri doğrudan Mekke toplumuna “siz şöylesiniz” denilerek anlatılmaz.

Bunun yerine bir olay anlatılır.

Okuyucu kendi davranışını kıssanın içine yerleştirir.

Bu anlatım biçiminin güçlü bir eğitim işlevi vardır.

---

11. İlâhî hitabın yapısal özelliği

Kalem Sûresi'nin hitap sistemini şöyle gösterebiliriz:

Allah → Peygamber → toplum → birey → insanlık

Fakat bu tek yönlü değildir.

Kıssa bölümünde:

insan → davranış → sonuç → fark ediş → pişmanlık

şeklinde ikinci bir hareket vardır.

Bu nedenle sûre yalnızca bilgi vermemektedir.

İnsanı kendi davranışının sonuçlarıyla karşılaştırmaktadır.

---

12. Hidayet kavramı

Kalem Sûresi'nde hidayet doğrudan ve açık biçimde 7. âyette yer alır.

Anlam bakımından:

Allah, kendi yolundan sapanı da doğru yolda olanı da en iyi bilendir.

Burada çok önemli bir nokta vardır.

Hidayet yalnızca “bir şeyi bilmek” değildir.

Sûrede:

doğru yol

ile

ahlâk

arasındaki ilişki kurulmaktadır.

Yani insanın doğruyu bilmesi yeterli değildir.

Doğru olanı benimsemesi ve davranışına dönüştürmesi gerekir.

Bu bakımdan Kalem Sûresi'nde hidayetin iki boyutu vardır:

1. Hakikati tanımak.
2. Hakikate uygun yaşamak.

---

13. Dua kavramı Kalem Sûresi'nde nasıl bulunur?

Burada önce önemli bir ayrım yapmalıyız.

Kalem Sûresi, Fâtiha Sûresi gibi baştan sona doğrudan dua biçiminde kurulmuş değildir.

Ancak 32. âyette bahçe sahiplerinin:

“Umulur ki Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir.”

anlamındaki sözleri bulunmaktadır.

Bu doğrudan uzun bir dua metni değildir.

Fakat: **pişmanlık → Allah'a yöneliş → umut** ilişkisini ortaya çıkarır.

Bu nedenle sûrede dua kavramının işlenişi: **dua öğretisi** şeklinde değil,

insanın yanlışını fark ettikten sonra Rabbine yönelmesi

şeklindedir.

Bu ayrım önemlidir.

---

14. Kulluk kavramı

Kalem Sûresi'nde “kulluk” kavramı, Fâtiha'daki kadar açık bir “yalnız sana kulluk ederiz” cümlesiyle kurulmaz.

Bunun yerine kulluk özellikle **secde** üzerinden görünür hâle gelir.

42-43. âyetlerde insanların secdeye çağrılması, fakat dünyada secde etmeyenlerin o gün bunu gerçekleştirememesi anlatılır. Diyanet'in Kur'an Yolu tefsirinde bu bölüm, kıyamet gününün sıkıntıları ve dünyada yapılabilecek durumdayken secde etmeyenlerin durumu üzerinden açıklanır.

Dolayısıyla:

Kalem Sûresi'nde kulluk = secde + itaat + sorumluluk

şeklinde geniş bir çerçevede okunabilir.

---

15. Secde neden önemlidir?

Secde insanın bedensel olarak alçalmasıdır.

Fakat Kur'an bağlamında bu yalnızca beden hareketi değildir.

Secde:

kibirden vazgeçme

anlamını da taşır.

Kalem Sûresi'nin büyük temalarından biri zaten kibirdir.

Zenginlikleriyle övünen insanlar:

- Allah'ın nimetini unutmakta,
- yoksulları dışlamakta,
- güçlerine güvenmekte,

- hakikati reddetmektedir.

Buna karşılık secde:

insanın kendi sınırlılığını kabul etmesidir.

Dolayısıyla sûrenin iki ucu arasında anlam bağı vardır:

kibir ↔ secde

---

16. Bahçe sahipleri kıssası

Kalem Sûresi'nin en önemli bölümlerinden biri 17-33. âyetlerdir.

Bir bahçe sahipleri anlatılır.

Bu kişiler bahçenin ürünlerini yoksullara vermemek için plan yaparlar.

Gece bahçe büyük bir felakete uğrar.

Sabah bahçeye geldiklerinde ürünlerin yok olduğunu görürler.

Sonra hatalarını fark ederler.

Diyanet tefsirinde bu kıssanın nimet karşısında nankörlük, yoksulların hakkını engelleme ve servetin sorumluluğu bakımından ele alındığı görülmektedir.

---

17. Bahçe kıssasının toplumsal anlamı

Kıssa yalnızca “Allah dilerse malınızı yok eder” mesajından ibaret değildir.

Daha derin bir toplumsal yapı vardır.

Bahçe sahiplerinin temel hatası:

nimeti kendilerine ait mutlak mülk olarak görmeleridir.

Onlar:

“Bu ürün yalnızca bizimdir.”

mantığıyla hareket ederler.

Fakat Kur'an'ın verdiği mesaj:

Nimet → sorumluluk

ilişkisidir.

Bu, İslâm düşüncesinde daha sonra gelişecek olan:

- zekât,
- sadaka,
- infak,
- toplumsal dayanışma,
- yoksul hakkı

gibi kavramların düşünsel zeminlerinden biri olarak okunabilir.

Burada dikkatli olmak gerekir:

Kalem Sûresi henüz ayrıntılı zekât hukukunu ortaya koymaz.

Fakat **servetin toplumsal sorumluluk taşıdığı fikrini** güçlü biçimde ortaya koyar.

---

18. Bahçe kıssası ve çağdaş toplumsal düşünce

2025 yılında yayımlanan hakemli bir çalışmada Kalem 17-33'teki bahçe sahipleri kıssası, toplumsal sorumluluk, paylaşma, bencillikten kaçınma, maddî değerlere aşırı bağlanmama ve insanın kendi davranışının sorumluluğunu üstlenmesi bakımından incelenmiştir. Çalışma, kıssanın günümüz toplumuna aktarılabilecek ahlâkî değerlerini özellikle toplumsal sorumluluk ve öz denetim üzerinden ele almaktadır.

Bu bulgu, sûrenin yalnızca bireysel dindarlıkla sınırlı olmadığını göstermektedir.

---

19. Kalem Sûresi'nin sosyolojik temeli

Sûrenin toplumsal yapıya ilişkin temel sorusu şudur:

İnsan elindeki güç ve serveti nasıl kullanmalıdır?

Sûrenin verdiği cevap:

Servet:

- insanı üstün kılmaz,
- sorumluluğu ortadan kaldırmaz,

- başkalarının hakkını yok etmez,
- Allah karşısındaki hesap yükümlülüğünü kaldırmaz.

Dolayısıyla servetin ahlâkî niteliği önemlidir.

Bu düşünce İslâm toplum anlayışında daha sonra gelişecek olan:

hak → sorumluluk → dayanışma

üçlüsünün erken bir temeli olarak değerlendirilebilir.

---

20. Güç ve ahlâk ilişkisi

10-16. âyetler özellikle dikkat çekicidir.

Burada bazı insanların:

- çok yemin etmesi,
- insanları küçümsemesi,
- kusur araması,
- söz taşıması,
- iyiliği engellemesi,
- saldırgan davranması,
- günah işlemesi,
- kaba olması

gibi nitelikler sıralanır.

Ve bunların yanında:

mal ve oğullar

bulunduğu belirtilir.

Bu son derece önemli bir toplumsal gözlemdir.

Sûre şunu söylemektedir:

Maddî güç ahlâkî doğruluk anlamına gelmez.

Başka bir ifadeyle:

Servet ile erdem aynı şey değildir.

Bu düşünce bugün de toplumsal yapı araştırmalarında önemli bir sorudur.

---

21. Sûrenin insan karakteri modeli

Kalem Sûresi insanı yalnızca “inanan” ve “inanmayan” şeklinde iki gruba ayıran basit bir yapı kurmaz.

Davranış özelliklerini de gösterir.

Olumsuz insan modeli:

- kibir,
- saldırganlık,
- yalan,
- iftira,
- söz taşıma,
- iyiliği engelleme,
- nimeti kendine mal etme,
- yoksulu dışlama.

Olumlu insan modeli:

- sabır,
- ahlâk,
- Allah'a yöneliş,
- nimet karşısında sorumluluk,
- paylaşma,
- secde,
- hakikate bağlılık.

Böylece Kur'an'ın insan tasavvuru davranış merkezli hâle gelir.

---

22. “Yüce ahlâk” ile bahçe sahipleri arasındaki bağ

Burada sûrenin bütünlüğünü görmek gerekir.

Başlangıçta:

Hz. Muhammed → yüce ahlâk

olarak tanımlanır.

Orta bölümde:

bahçe sahipleri → ahlâkî bozulma

gösterilir.

Sonra:

hesap → davranışın sonucu

gelir.

Bu yapı tesadüfî görünmemektedir.

Sûrenin temel karşıtlığı:

ahlâkî karakter ↔ ahlâkî bozulma

üzerinden kurulmaktadır.

---

23. Dilsel kompozisyon

Kalem Sûresi'nin dil yapısı erken Mekke sûrelerinin önemli özelliklerini taşır.

Kısa ve yoğun âyetler,

- yemin,
- soru,
- uyarı,
- karşılaştırma,
- kıssa,
- tehdit,
- müjde,

- doğrudan hitap

bir arada kullanılır.

Bir dil araştırmasında Kalem Sûresi'nin tercüme yapısında farklı cümle türleri belirlenmiş; haber cümlelerinin yanı sıra soru, vurgu, yasaklama ve emir cümlelerinin de bulunduğu ortaya konmuştur.

Bu bulgu, sûrenin tek biçimli bir anlatım kullanmadığını gösterir.

---

24. Ses ve ahenk

Kalem Sûresi'nin âyet sonlarında belirgin ses uyumu vardır.

Arapça metinde özellikle:

ن / م

sesleri çevresinde oluşan uyum dikkat çekmektedir.

Bir dil ve söz sanatı çalışması da Kalem Sûresi'nde âyet sonlarındaki ses uyumunun ve kelimeler arasındaki ses benzerliklerinin dinleyicide güçlü bir ritim ve etki oluşturduğunu incelemiştir.

Bu özellik erken Mekke sûrelerinin sözlü aktarım niteliği açısından önemlidir.

Çünkü ilk muhatap toplum büyük ölçüde sözlü kültür ortamındadır.

Dolayısıyla:

anlam + ses + tekrar + kısa cümle

birlikte çalışmaktadır.

---

25. İlâhî hitabın psikolojik yönü

Sûre önce Peygamber'i destekler.

“Sen deli değilsin.”

Bu ifade yalnızca bilgi vermemektedir.

Aynı zamanda baskı altında bulunan peygambere:

“Senin durumunu Allah biliyor.”

mesajı verir.

Ardından:

“Sen yüce bir ahlâk üzeresin.”

denilmesi, dışarıdan gelen suçlamanın Peygamber'in kendi kimlik algısını belirlemesine izin vermeyen bir güven çerçevesi oluşturur.

Burada psikolojik açıdan şu yapı görülebilir:

dış suçlama → ilâhî doğrulama → ahlâkî güven → sabır

Bu, sûrenin insan psikolojisine ilişkin en önemli boyutlarından biridir.

---

26. Psikolojik dayanıklılık

Kalem Sûresi'nin sonunda Hz. Peygamber'e sabır tavsiye edilir.

Bu nedenle sûre:

baskı karşısında ahlâkî çizgiyi koruma

konusunu işler.

Bu yalnızca Peygamber'e yönelik tarihî bir tavsiye değildir.

İnsan davranışı açısından genel bir ilke de çıkarılabilir:

Bir insan kendisine yöneltilen saldırıların belirlediği bir kişiliğe dönüşmemelidir.

Kur'an'ın önerdiği cevap:

sabır + hakikate bağlılık + ahlâkî tutarlılık

olmaktadır.

---

27. Bilinç yapısı açısından Kalem Sûresi

Sûre insan bilincini üç aşamalı bir yapı içinde ele alıyor gibi okunabilir:

Birinci aşama: Kendini doğru tanımak

“Sen deli değilsin.”

İkinci aşama: Davranışını değerlendirmek

Bahçe sahiplerinin kendi yanlışlarını fark etmesi.

Üçüncü aşama: Sonucu düşünmek

Hesap günü.

Dolayısıyla bilinç:

kimlik → davranış → sonuç

ilişkisi içinde kurulmaktadır.

Bu, insanın ahlâkî karar verme süreci bakımından güçlü bir yapı sunar.

---

28. Bahçe sahiplerinin psikolojisi

Bahçe sahipleri önce plan yaparlar.

Amaçları:

ürünü yoksullardan saklamak.

Burada üç psikolojik aşama vardır:

1. Sahiplenme

“Bu bizimdir.”

2. Dışlama

“Yoksullar bundan yararlanmasın.”

3. Gerçeklikle karşılaşma

Bahçenin yok olduğunu görürler.

Sonra:

4. Farkındalık

“Biz yanılmışız.”

5. Pişmanlık

Kendi zulümlerini kabul ederler.

Bu bakımdan kıssa insanın yanlış davranışının farkına varma sürecini de göstermektedir.

---

29. Sûredeki en önemli psikolojik karşıtlık

Kalem Sûresi'nde iki insan tipi vardır:

Kibirli insan

ve

sorumluluğunun farkında olan insan.

Kibirli insan:

- gücüne güvenir,
- servetine güvenir,
- başkalarını küçümser,
- hakikati reddeder.

Sorumluluk sahibi insan:

- Allah'ı hatırlar,
- nimet karşısında sorumluluk duyar,
- başkasının hakkını gözetir,
- sabreder,
- secde eder.

Dolayısıyla sûrede psikolojik dönüşümün temel noktası:

benmerkezcilikten sorumluluk bilincine geçiştir.

---

30. Kalem Sûresi'nin İslâm düşüncesine katkısı

Sûrenin İslâm düşüncesine etkisini dört temel alanda değerlendirebiliriz.

Birinci alan: Bilgi

Kalem ve yazı.

İkinci alan: Ahlâk

Yüce ahlâk.

Üçüncü alan: Toplum

Yoksul hakkı ve servet sorumluluğu.

Dördüncü alan: Hesap

İnsan davranışının ilâhî değerlendirmeye tabi olması.

Bu dört alan bir araya geldiğinde:

Bilgi + ahlâk + toplum + hesap

şeklinde bir düşünce sistemi ortaya çıkar.

Bu nedenle Kalem Sûresi yalnızca ahlâk sûresi değildir.

Aynı zamanda:

bilgi ahlâkının, bireysel sorumluluğun ve toplumsal adalet düşüncesinin erken Kur'anî temellerinden biridir.

---

31. Klasik tefsirlerde Kalem Sûresi

Taberî

Taberî geleneğinde temel yöntem:

- rivayetleri toplamak,
- kelimelerin anlamlarını açıklamak,
- âyetler arasındaki ilişkileri değerlendirmek,
- sahabe ve tâbiîn görüşlerini aktarmaktır.

Kalem Sûresi bağlamında özellikle “kalem”, “Nûn”, “huluk azîm”, bahçe sahipleri ve kıyamet sahneleri açıklanır.

Fahreddin er-Râzî

Râzî'nin yaklaşımında kelime anlamlarının yanında aklî çözümlemeler de güçlüdür.

Özellikle:

- Nûn,
- kalem,
- peygamberlik,
- ahlâk,

- inkârcıların iddiaları,
- kıyamet

üzerinde ayrıntılı düşünce yürütür.

Diyanet'in ilgili açıklamalarında Râzî'nin Kalem Sûresi'nin çeşitli âyetlerine ilişkin yorumlarına, örneğin 10-16. âyetlerdeki kişi tasvirlerine ve kıyamet sahnesine atıflar yapılmaktadır.

Kurtubî

Kurtubî daha çok hukukî ve ahlâkî sonuçlar üzerinde durur.

İbn Âşûr

İbn Âşûr ise dil, bağlam, toplumsal yapı ve sûrenin bütünlüğü bakımından özellikle önemlidir.

Çağdaş açıklamalarda İbn Âşûr'un Kalem Sûresi'ne ilişkin değerlendirmelerinden yararlanılmaktadır.

---

32. Modern tefsirlerde Kalem Sûresi

Modern dönem yorumlarında sûrenin özellikle şu yönleri öne çıkar:

- Peygamberlik savunusu,
- ahlâk,
- toplum,
- servet,
- adalet,
- insan karakteri,
- sabır,
- psikolojik dayanıklılık.

Bu yönüyle modern tefsirlerde Kalem Sûresi sadece “geçmişte Mekkelilere söylenmiş sözler” olarak görülmez.

Bugünün insanının:

- güç,

- servet,
- bilgi,
- toplum,
- ahlâk

ilişkilerini değerlendirebileceği bir düşünce metni olarak da ele alınır.

---

33. Çağdaş araştırmalarda “yüce ahlâk”

Suat Koca'nın Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan 2014 tarihli araştırması özellikle önemlidir.

Araştırma, Kalem 4'teki “khuluq” kelimesinin sadece alışılmış anlamıyla “ahlâk” olarak anlaşılmasının yeterli olup olmadığını sorgular.

Bu çalışma bize metodolojik olarak önemli bir sonuç verir:

Bir Kur'an kelimesinin anlamını yalnızca geleneksel Türkçe karşılığına bakarak kesinleştirmemek gerekir.

Kelime:

- kökü,
- kullanıldığı cümle,
- aynı sûredeki diğer kelimeler,
- Kur'an'ın diğer bölümlerindeki kullanımları,
- erken Arapça anlam alanı

birlikte incelenerek değerlendirilmelidir.

---

34. Bilgi ile ahlâkın birleşmesi

Kalem Sûresi'nin 1-6. âyetleri üzerinde yapılan çağdaş araştırmalardan biri, bilgi ile ahlâk arasındaki ilişkinin önemine dikkat çekmektedir. Çalışma, bilgi sahibi olmanın tek başına yeterli olmadığını; bilginin ahlâkî davranışa dönüşmesi gerektiğini savunmaktadır.

Bu, sûrenin ilk yapısıyla oldukça uyumludur.

Çünkü:

kalem → bilgi

ve

yüce ahlâk → davranış

aynı giriş bölümünde bulunmaktadır.

Buradan çıkarılabilecek en güçlü sonuç:

Kur'anî bilgi anlayışında bilgi ile ahlâk birbirinden kopuk değildir.

---

35. Kalem Sûresi'nin ibadetlerdeki merkezi konumu

Burada Fâtiha ile Kalem'i birbirinden ayırmak gerekir.

Fâtiha, namazın içinde doğrudan merkezi bir konuma sahiptir.

Kalem Sûresi'nin böyle bir ibadet hükmü bulunmamaktadır.

Dolayısıyla:

“Kalem Sûresi namazın merkezi sûresidir.”

demek doğru değildir.

Fakat Kalem Sûresi'nin ibadet düşüncesine katkısı vardır.

Özellikle:

secde

üzerinden.

42-43. âyetlerde Allah'a secde çağrısı yapılır ve dünyada secde etmeyenlerin âhiretteki durumu anlatılır.

Dolayısıyla Kalem Sûresi'nin ibadet bakımından önemi:

namazın zorunlu bir parçası olması değil, kulluk bilincini ve secdenin anlamını temellendirmesidir.

---

36. Vahyin başlangıcındaki yeri

Kalem'in geleneksel olarak ikinci sıraya yerleştirilmesi onu çok özel hâle getirir.

Alak:

Oku.

Kalem:

Kalem ve yazılanlar.

Bu iki sûre yan yana düşünüldüğünde erken vahyin iki temel hareketi görülür:

bilgiye yönelme

ve

bilginin ahlâkî taşıyıcısı olma.

Bu nedenle Kalem, vahyin başlangıç dönemindeki düşünsel yapının önemli parçalarından biridir.

---

37. Tevhid bakımından Kalem Sûresi

Kalem Sûresi'nde "Allah birdir" biçiminde İhlâs Sûresi'ndeki gibi kısa ve doğrudan bir tevhid cümlesi bulunmaz.

Fakat tevhid düşüncesi sûrenin tamamında bulunmaktadır.

Çünkü:

- nimet Allah'tandır,
- bilgi Allah'ın vahyidir,
- hidayeti Allah bilir,
- hesap Allah'a aittir,
- secde Allah'a yapılır,
- Peygamber Allah'ın elçisidir.

Bu nedenle sûrenin tevhid yapısı:

Allah'ın yaratıcı, yönlendirici, değerlendirici ve hükmedici olması

üzerinden kurulmaktadır.

---

38. "Rabb" kavramının işlevi

Sûrede “Rab” kavramının kullanılması da önemlidir.

Rab kavramı yalnızca “yaratan” anlamıyla sınırlı değildir.

Kur'an bağlamında:

- yöneten,
- yetiştiren,
- düzenleyen,
- koruyan,
- yönlendiren

anlam alanlarını taşır.

Bu nedenle Peygamber'e:

“Rabbinin nimeti sayesinde...”

denmesi, peygamberliğin yalnızca görev verilmesi değil, ilâhî destek ve yönlendirme içinde gerçekleştiğini gösterir.

---

39. Bahçe sahipleri ve ekonomik ahlâk

Bahçe kıssası İslâm düşüncesinin ekonomik ahlâkı açısından özellikle önemlidir.

Burada üç şey birbirinden ayrılır:

mülkiyet

kullanım

sorumluluk

Bir insan bir mala sahip olabilir.

Fakat sahiplik:

“İstediğimi yaparım.”

anlamına gelmez.

Kur'an'ın bahçe kıssasında eleştirdiği temel sorun da budur.

Servet sahibi insanlar:

mülkiyeti mutlak güç

olarak gördükleri anda ahlâkî sorun başlar.

---

40. Sûrenin sosyal adalet anlayışı

Kalem Sûresi ayrıntılı bir hukuk sistemi kurmaz.

Fakat sosyal adalet için üç temel ilke ortaya koyar:

1. Yoksulu dışlama

Yanlıştır.

2. Nimeti yalnızca kendine ayırma

Ahlâkî açıdan sorunludur.

3. Servetin hesabı vardır

İnsan davranışından sorumludur.

Bu üç ilke daha sonraki İslâm hukuk ve ahlâk düşüncesinin gelişeceği zeminin parçalarındandır.

---

41. Sûrede "hesap verme" bilinci

Kalem Sûresi'nin güçlü temalarından biri hesap düşüncesidir.

İnsan:

- yaptığı davranış,
- kullandığı servet,
- başkalarına yaklaşımı,
- Allah'a karşı tutumu

bakımından sorumludur.

Bu nedenle sûre insanı yalnızca:

"Ne istiyorum?"

sorusuyla bırakmaz.

Buna:

“Yaptığım şeyin sonucu nedir?”

sorusunu ekler.

Bu, ahlâkî bilincin temelidir.

---

42. İnsan psikolojisinde sonuç düşüncesi

İnsan davranışının önemli özelliklerinden biri kısa vadeli çıkarların uzun vadeli sonuçları gölgeleyebilmesidir.

Bahçe sahipleri bunun örneğidir.

Onların kısa vadeli amacı:

ürünü tamamen almak.

Uzun vadeli sonuç:

nimetin yok olması.

Bu nedenle kıssa, insan davranışında:

anlık çıkar → uzun vadeli sonuç

ilişkisini düşündürür.

---

43. Kibir ve secde karşıtlığı

Sûrenin derin yapılarından biri:

kibir ↔ secde

karşıtlığıdır.

Kibir:

“Ben yeterliyim.”

Secde:

“Ben sınırlıyım ve Rabbime muhtacım.”

Bahçe sahiplerinin tavrı:

kendine yeterlilik yanılsaması

üzerinden gelişir.

Secde ise:

Allah'a bağımlılık ve kulluk bilinci

üzerinden gelişir.

Bu nedenle ibadet burada sadece beden hareketi değildir.

İnsanın kendisini doğru yere yerleştirmesidir.

---

44. Sabır

Sûrenin son bölümündeki sabır çağrısı, baştaki peygamberlik savunusuyla bağlantılıdır.

Çünkü Hz. Muhammed:

- suçlanmakta,
- küçümsenmekte,
- baskı görmekte,
- getirdiği vahiy reddedilmektedir.

Buna rağmen:

ahlâk çizgisini koruması

istenmektedir.

Bu nedenle sabır burada pasiflik değildir.

Ahlâkî çizgiyi koruyarak beklemek ve görevi sürdürmek anlamında anlaşılmalıdır.

---

45. Yûnus örneği

Sûrenin sonunda Hz. Peygamber'e Yûnus peygamberin durumunu hatırlatan bir gönderme vardır.

Bu hatırlatma:

acelecilik karşısında sabır

konusunu gündeme getirir.

Böylece Peygamber'e:

“Muhalefetin baskısı altında karar verme.”

mesajı verilir.

Bu da insan psikolojisi açısından önemlidir.

Çünkü baskı altında insan:

- öfkelenebilir,
- acele karar verebilir,
- geri çekilebilir,
- karşı saldırıya yönelebilir.

Kalem Sûresi'nin önerdiği yol:

sabır + görev bilinci + ahlâkî tutarlılık

olmaktadır.

---

46. Kalem Sûresi'nin bütüncül anlam haritası

Sûrenin ana kavramlarını bir bütün olarak gösterirsek:

Kalem

↓

Bilgi

↓

Vahiy

↓

Peygamber

↓

Ahlâk

↓

Toplum

↓

Nimet

↓

Sorumluluk

↓

Secde

↓

Hesap

↓

Sabır

Bu sıralama sûrenin tamamını tek bir düşünce zincirine dönüştürmektedir.

---

47. Dört profesörün ikinci değerlendirme döngüsü

Şimdi istediğiniz çoklu değerlendirmeyi ikinci kez uygulayalım.

Profesör 1 — Tefsir yaklaşımı

Kalem Sûresi'nin merkezinde Peygamber'in doğruluğu ve ahlâkı vardır.

Profesör 2 — Dil ve anlam yaklaşımı

Sûrenin anahtar kelimeleri:

kalem, yazmak, ahlâk, hidayet, Rab, nimet, secde, sabır

arasında anlam ilişkileri bulunmaktadır.

Profesör 3 — Toplum bilim yaklaşımı

Bahçe kıssası, servet ile toplumsal sorumluluk arasındaki ilişkiyi ortaya koyar.

Profesör 4 — İnsan davranışı yaklaşımı

Sûre:

suçlama → dayanıklılık → kibir → sorumluluk → pişmanlık → hesap

çizgisinde insan davranışını ele alır.

Birleştirilmiş sonuç

Dört bakışın ortak noktası:

Kalem Sûresi, vahyin doğruluğunu savunurken aynı zamanda vahyi taşıyan insanın ahlâkını, toplumun servet anlayışını ve bireyin hesap bilincini birlikte düzenleyen erken bir Kur'an metnidir.

---

48. Üçüncü döngü: Sûrenin başı ile sonu

Şimdi sûrenin başlangıcı ve sonunu karşılaştıralım.

Başlangıç

Kalem.

Yazı.

Peygamber.

Ahlâk.

Son

İnkârcıların tutumu.

Kur'an.

Sabır.

Allah.

Dolayısıyla sûre:

vahiy → ahlâk

ilişkisiyle başlayıp:

vahiy → sabır

ilişkisiyle tamamlanır.

Bu bize sûrenin temel görevinin yalnızca bilgi vermek olmadığını gösterir.

Vahyin insan üzerinde oluşturması gereken tutumu öğretmektedir.

---

49. Kalem Sûresi bir “ahlâk sûresi” midir?

Evet, fakat yalnızca ahlâk sûresi demek yetersizdir.

Çünkü sûrede:

- bilgi,
- peygamberlik,
- toplumsal sorumluluk,
- ekonomik ahlâk,
- âhiret,
- secde,
- sabır

vardır.

Daha doğru ifade:

Kalem Sûresi, vahiy, peygamberlik, ahlâk, toplumsal sorumluluk ve hesap bilincini aynı bütünlük içinde işleyen erken Mekke sûresidir.

---

50. Kalem Sûresi'nin bilimsel ve toplumsal temel oluşturması

Burada “bilimsel temel” ifadesini dikkatli kullanmak gerekir.

Kalem Sûresi doğrudan:

- fizik,
- matematik,
- biyoloji,
- astronomi

öğretmez.

Bu nedenle “Kalem Sûresi modern bilimin bütün temellerini verir” demek bilimsel açıdan aşırı bir iddia olur.

Fakat şu daha savunulabilir:

Bilgiye değer verme, bilginin yazıyla korunması ve bilgi taşıyıcısının ahlâkî sorumluluğu düşüncesini destekler.

Dolayısıyla sûrenin bilim düşüncesine katkısı:

bilimin teknik sonuçlarını değil, bilginin ahlâkî zeminini

ilgilendirir.

---

51. Bilgi sahibi olmak neden yeterli değildir?

Kalem Sûresi'nin en güçlü sonuçlarından biri budur.

Bir insan:

- bilgili,
- zengin,
- güçlü,
- etkili

olabilir.

Ama bu özellikler onu otomatik olarak ahlâklı yapmaz.

Sûrenin ilk bölümünde “kalem” ile “ahlâk”ın aynı bağlamda bulunması bu nedenle önemlidir.

Kur'anî düşünce açısından:

Bilginin değeri, insanı hakikate ve doğru davranışa yöneltmesiyle tamamlanır.

---

52. İnsan ve bilinç

Kalem Sûresi'nin insan anlayışında bilinç:

kendini bilme + sınırını bilme + sorumluluğunu bilme

şeklinde düşünülebilir.

Kibirli insan sınırını unutur.

Bahçe sahipleri nimet üzerindeki sorumluluğunu unutur.

İnkârcılar hesap vereceklerini unutur.

Peygamber ise bütün baskılara rağmen görevini sürdürür.

Dolayısıyla sûrenin bilinç modeli:

Hatırlamak.

Allah'ı hatırlamak.

Nimeti hatırlamak.

Sorumluluğu hatırlamak.

Hesabı hatırlamak.

---

53. Kalem Sûresi ve insanın kendisini değerlendirmesi

Sûre okuyucuya doğrudan şu soruyu sordurur:

“Ben hangi taraftayım?”

Fakat Kur'an bunu bir sınıf etiketi olarak bırakmaz.

İnsanın davranışlarına bakmasını ister:

- İnsanları küçümsüyor muyum?
- Gücümle başkalarını eziyor muyum?
- Sahip olduklarımı yalnızca kendim için mi görüyorum?
- Yoksulun hakkını düşünüyor muyum?
- Bana yapılan haksızlık karşısında ahlâkımı koruyor muyum?
- Allah'a karşı sorumluluğumu hatırlıyor muyum?

Böylece sûre bir **öz değerlendirme metni** niteliği kazanır.

---

54. Kalem Sûresi'nin temel semantik karşıtlıkları

Sûrede birkaç temel karşıtlık vardır:

Birinci taraf	İkinci taraf
Kalem	Cehalet

Birinci taraf	İkinci taraf
Bilgi	Bilgisizlik
Ahlâk	Ahlâksızlık
Sabır	Acelecilik
Paylaşma	Bencillik
Secde	Kibir
Hidayet	Sapma
Nimet	Nankörlük
Sorumluluk	Sorumsuzluk
Hesap	Hesapsızlık

Bu tablo, sûrenin anlam örgüsünü oldukça açık biçimde göstermektedir.

---

55. Kalem Sûresi'nin merkezindeki temel kavram

Bütün sûreyi tek bir kavramla açıklamak gerekirse:

sorumluluk

kavramı güçlü bir adaydır.

Çünkü:

Kalem → bilginin sorumluluğu.

Peygamber → vahyin sorumluluğu.

Ahlâk → karakter sorumluluğu.

Servet → nimet sorumluluğu.

Yoksul → toplumsal sorumluluk.

Secde → kulluk sorumluluğu.

Âhiret → hesap sorumluluğu.

Sabır → görev sorumluluğu.

Bu nedenle sûrenin bütününe ilişkin en güçlü bütünleştirici sonuç:

Kalem Sûresi, insanın bilgi, ahlâk, servet, davranış ve inanç bakımından sorumlu bir varlık olduğunu öğretir.

---

56. Farklı uzman görüşlerinin son döngüsü

Şimdi bütün araştırmayı son kez dört ayrı bakış açısından değerlendirelim.

Tefsir uzmanının sonucu

Kalem Sûresi Hz. Muhammed'in peygamberliğini, ahlâkını ve inkârcıların yanlışlığını açıklar.

Dil uzmanının sonucu

Sûre kalem, yazı, yemin, ahlâk, soru ve uyarı gibi güçlü dil araçlarıyla kurulmuştur.

Toplum bilimcinin sonucu

Bahçe sahipleri kıssası servet, yoksulluk, paylaşım ve toplumsal sorumluluk ilişkisini işler.

İnsan davranışı uzmanının sonucu

Sûre baskı, kibir, bencillik, pişmanlık, sabır ve hesap bilinci üzerinden insan davranışını inceler.

Ortak sonuç

Bu dört görüşün kesişiminde:

Kalem Sûresi, bilgi ile ahlâkı birbirinden ayırmayan; peygamberliği güvenilir karakterle ilişkilendiren; serveti toplumsal sorumlulukla sınırlandıran; kulluğu secde ve hesap bilinciyle ilişkilendiren erken dönem Kur'an metnidir.

---

57. Sonuç

Kalem Sûresi'nin anlam ve önemini yalnızca “Peygamber'in güzel ahlâkını anlatan sûre” şeklinde özetlemek eksik olur.

Sûrenin daha kapsamlı yapısı şöyledir:

1. Vahiy vardır.

2. Vahyin taşıyıcısı vardır.

3. Vahyin taşıyıcısının ahlâkı vardır.

4. İnsanların bu vahye karşı tutumu vardır.

5. İnsanların sahip oldukları nimetlere karşı sorumlulukları vardır.

6. Toplumdaki yoksul ve güçsüzlerin hakkı vardır.

7. İnsan davranışının sonucu vardır.

8. Allah'a kulluk ve secde vardır.

9. Sabır vardır.

10. Sonunda hesap vardır.

Bu nedenle Kalem Sûresi'ni bir bütün olarak şu cümleyle ifade etmek mümkündür:

Kalem Sûresi, vahyin bilgiyle başladığını, bilginin ahlâkla değer kazandığını, ahlâkın toplumsal sorumlulukla sınandığını ve bütün insan davranışlarının Allah'ın huzurunda hesap bilinciyle tamamlandığını ortaya koyan erken Mekke sûresidir.

Bu çerçevede Alak ile Kalem arasındaki ilişki özellikle önemlidir:

Alak: "Oku."
Kalem: "Bilginin ve vahyin ahlâkî taşıyıcısı ol."

Böyle bakıldığında vahyin başlangıcındaki düşünsel yapı yalnızca "bilgi edinme" değildir.

Daha geniş yapı:

bilgi → bilinç → ahlâk → sorumluluk → kulluk

şeklindedir.

---

58. Araştırmanın kesinleşen akademik sonuçları

Araştırma sorusu	**Sonuç**
Sûre nerede indi?	Mekke
Hangi dönemde?	Mekke'nin erken dönemi
Geleneksel nüzûl sırası?	2. sûre
Mushaf sırası?	68

Araştırma sorusu	Sonuç
Âyet sayısı?	52
Alak'tan sonra mı?	Geleneksel sıralamaya göre evet
Müzzemmil'den önce mi?	Geleneksel sıralamaya göre evet
Kesin tarih var mı?	Hayır
Yaklaşık dönem?	Milâdî 610 yılı çevresindeki erken vahiy dönemi
Temel kavram	Sorumluluk
İlk anahtar	Kalem
Bilgi boyutu	Yazı, bilgi ve vahiy
Ahlâk boyutu	Yüce ahlâk
Toplumsal boyut	Yoksulun hakkı ve servet sorumluluğu
Kulluk boyutu	Secde
Hidayet boyutu	Doğru yol ve sapma
Dua boyutu	Doğrudan dua sûresi değil; Rabb'e yönelme ve umut vardır
Psikolojik boyut	Baskı karşısında sabır, kibir ve pişmanlık
Sosyolojik boyut	Servet, güç, paylaşım ve toplumsal sorumluluk
Teolojik boyut	Allah'ın hükümranlığı, hidayet ve hesap
Peygamberlik boyutu	Hz. Muhammed'in güvenilirliği ve ahlâkı

---

59. Kaynaklar ve akademik dayanaklar

Birincil ve klasik tefsir kaynakları

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiʿu'l-beyân ʿan teʾvîli âyi'l-Kurʾân*.

Fahreddin er-Râzî. *Mefâtîhu'l-gayb / et-Tefsîru'l-kebîr*. Kalem Sûresi açıklamaları özellikle XXX. ciltte ilgili bölümlerdedir. Diyanet'in açıklamalarında Râzî'nin XXX, 76; 84-85 ve 96. sayfalardaki değerlendirmelerine atıf yapılmaktadır.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Kalem Sûresi açıklamalarında özellikle XXIX. ciltteki değerlendirmelerden yararlanılmıştır. Diyanet Kur'an Yolu'nda 68. sûreye ilişkin bazı açıklamalarda İbn Âşûr'un XXIX, 51-52 ve 99. sayfalarındaki değerlendirmelerine atıf yapılmaktadır.

Türkçe başvuru

Karaman, Hayreddin; Çağrıcı, Mustafa; Dönmez, İbrahim Kâfi; Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, cilt 5. Kalem Sûresi açıklamaları için **s. 425 vd.** Diyanet çevrim içi metni de bu açıklamaları doğrulamaktadır.

Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Kalem Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2001. Madde, sûrenin Mekke döneminin başlarına ait olduğunu, 52 âyet olduğunu, nüzûl sırası bakımından erken konumunu ve ana konularını ele almaktadır.

Hakemli akademik çalışmalar

Koca, Suat. "A Verse Hidden in the Light: Rethinking the Meaning of the Word khuluq in the Qur'an with Special Reference to 68/Sūrat al-Qalam:4." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 55, sayı 2, 2014. Bu çalışma özellikle Kalem 68/4'teki "khuluq" kelimesinin anlam alanını yeniden değerlendirmektedir.

Waty, Hesty Kusuma; Masruchin; Abuzar Al-Ghifari. "Kontekstualisasi Pesan Moral Kisah Aṣḥāb Al-Jannah Surat Al-Qalam Ayat 17-33." *MISYKAT: Jurnal Ilmu-ilmu Al-Quran Hadits Syari'ah dan Tarbiyah*, cilt 9, sayı 2, s. 43-66. Çalışma bahçe sahipleri kıssasının ahlâkî ve toplumsal sonuçlarını incelemektedir.

Auni, Nuruzzakiyah; Indriati, Isna. "Eksistensi Ilmu Sebagai Pembentuk Akhlak: Studi Analisis Tafsir Khuluqun 'Azhim Terhadap QS. Al-Qalam: 1-6." *Al-Qudwah: Jurnal Studi Al-Qur'an dan Hadis*. Çalışma bilgi ile ahlâk arasındaki ilişkiyi Kalem 1-6 üzerinden ele almaktadır.

Al-Alwani, Qassim Mukhlif Obaid. "The Predicates and Their Conditions in Surat Al-Qalam." *Al-Adab Journal*. Çalışma Kalem Sûresi'ndeki dil bilgisi yapıları ile bunların anlam ilişkilerini incelemektedir.

Fiddaraini, Zahwa Amaly; Rohman, Muhammad Ariffur. "Penafsiran Terma Nun, Al-Qalam, dan Yasthurun dalam Al-Qur'an: Analisis Semiotik." *Lughawiyah: Journal of Arabic*

Education and Linguistics, cilt 2, sayı 2. Çalışma özellikle 68/1'deki Nûn, kalem ve yazma kavramlarını anlam işaretleri bakımından incelemektedir.

Son bilimsel değerlendirme

Kalem Sûresi için bütün araştırma döngülerinin kesiştiği sonuç şudur:

Kalem Sûresi'nin temel meselesi yalnızca kalem veya yazı değildir. Sûrenin daha derin yapısı, vahyin bilgi olarak insana ulaşmasıyla başlayan sürecin ahlâk, toplumsal sorumluluk, kulluk, sabır ve hesap bilinciyle tamamlanmasıdır.

Bu nedenle sûrenin kavramsal omurgasını şu şekilde kurmak mümkündür:

K A L E M

Bilgi
↓
Vahiy
↓
Hakikat
↓
Ahlâk
↓
Sorumluluk
↓
Toplum
↓
Kulluk
↓
Secde
↓
Sabır
↓
Hesap

Bana göre akademik olarak en dikkat çekici sonuç da burada ortaya çıkmaktadır: **Kalem Sûresi, Alak Sûresi'ndeki bilgiye yönelişi ahlâkî sorumlulukla tamamlayan bir metin olarak okunabilir; ancak bu ilişki, "Alak ve Kalem kesinlikle tek bir eğitim programı olarak tasarlanmıştır" biçiminde tarihsel bir iddiaya dönüştürülmemelidir.** Bu, metinler

arasındaki anlam ilişkisini tarihsel kesinlik iddiasından ayıran daha sağlam bir bilimsel okumadır.